

MORFOLOGIJA SINTAGME

RADIVOJ MIKUŠ

1. U radu »Sintagmatski kompleksi i sintagmatska aksiomatika«¹ prikazali smo sintagmu kao geštalt i kao osnovnu i nužnu govornu strukturu. Kod naših analiza vodio nas je uglavnom semiološki kriterij, ali smo sintagmu promatrali i s drugih stanovišta: unutrašnjo-funkcionalnog, vanjsko-funkcionalnog i infrastrukturnog. U uvodnim poglavljima sintagmatske teorije nismo mogli postupiti drukčije jer je, kako znamo, infrastruktura sintagme u službi njezine vanjske funkcije, a ova u službi opće-semiološke. Stoga su svi ti kriteriji sintagme među sobom tijesno povezani i, premda ih je teško odvajati, mi ćemo ovdje pokušati da insistiramo samo na jednome od njih, na morfostrukturnom.

U spomenutom radu već smo nabrojili morfostrukturne tipove sintagmi. Te ćemo tipove ovdje podrobnije obraditi.

Za opis i definiciju nekih tipova poslužiti ćemo se serijskim definicijama. Te definicije unose u teoriju metodološku novost jer omogućuju da se jednom serijom obuhvate svi, pa i najekstremniji primjeri sintagmi promatrani prema jednom kriteriju. One će nam pokazati da između pojedinih potpuno oponiranih tipova nema oštro zacrtanih granica, nego da ovi prelaze jedan u drugi postepeno i neprimjetno; pored ekstremnih, one će nam definirati i sve intermedijarne tipove, pa i neke ekstrapolirane. Svaka će serija, praktički beskonačna, biti obilježena sa dva karakteristična i ekstremna primjera, između kojih će se moći interpolirati svi ostali. Granični će primjeri sadržavati svaki po dvije komplementarne oznake, npr. x i y ; u jednome će jedna od tih oznaka težiti k jedinici ($x \rightarrow 1$) a druga k nuli ($y \rightarrow 0$), a u drugom primjeru bit će obrnuto ($x \rightarrow 0$, $y \rightarrow 1$). »Jedinicu« ovdje ne treba shvatiti numerički, nego kao cjelinu ili cjelovitost.

Napomena. Te su definicije osnovane na činjenici da su svim pojavama imanentna unutrašnja protivrječja, između kojih u svakom momentu postoji ravnoteža, ali se ona stalno ruši te se uspostavljaaju nova stanja ravnoteže. Na taj je način Ch. Bally u svojoj *Linguistique*² veoma lijepo definirao jezik kao stanje relativne ravnoteže dviju suprotnih tendencija: tradicije i inovacije.

¹ *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru* III (1962), Razdio lingvističko-filološki (2), str. 27–47.

² *Linguistique générale et linguistique française*, Berne, 1944², § 9.

2. Prema stupnju konsistencije ili kompaktnosti sintagme su diskursivne i automatizirane.

Svaka je sintagma sinteza svojih članova, pa stoga nema sintagme koja ne bi bila u nekom pogledu konsistentna. Individualna diskursivna ili govorna sintagma je konsistentna samo za vrijeme govornoga akta, jer je moment stalne konsistencije prenijet na shenu, koja je jezična konstanta. To daje i diskursivnoj sintagmi neki stupanj stalne konsistencije, premda minimalan, pa ćemo reći da u diskursivnoj sintagmi konsistencija teži k nuli ($\rightarrow 0$), a nekonsistencija k jedinici ($\rightarrow 1$). Svaka je individualna automatizirana sintagma naprotiv stalno konsistentna, ali je ona po svom podrijetlu diskursivna, ulazi u diskursivni kontekst, u ovome dobija nove, okazionalne vrijednosti, a u toku razvika (od kojega ovdje apstrahiramo) može te vrijednosti i konstantno zadržati nezavisno od onih koje je imala na početku (dok je još bila diskursivna). Sve to unosi u nju izvjestan, mada minimalan, moment inkonsistencije, pa ćemo za nju bilježiti da ova teži k nuli, a konsistencija k jedinici. Time smo dobili dva granična primjera serije, koju ćemo uskoro postaviti.

Paralelno sa stupnjem konsistencije ide i stupanj očuvanja i ukinuća članova sintagme. U diskursivnim sintagmama članovi su maksimalno očuvani i minimalno ukinuti, i to samo za vrijeme govornoga akta, funkcionalno. U automatiziranim sintagmama to je upravo obrnuto: članovi su maksimalno ukinuti i minimalno očuvani. Ako se opet poslužimo spomenutim načinom bilježenja, onda ćemo reći da u diskursivnim sintagmama očuvanje članova teži k jedinici i ukinutost k nuli, a u automatiziranim je obrnuto.

Paralelno s time ide i karakter analize i sinteze sintagme. Svaka je sintagma i analitička i sintetička struktura ujedno, ali je stupanj analize veći u diskursivnim a manji u automatiziranim sintagmama; sintetički karakter je upravo obrnut. Time smo dobili nove morfostrukturne elemente za definiciju svih sintagmi prema kriteriju *konsistentnost/nekonsistentnost*. Ako ih rezimiramo, naći ćemo granične primjere kako slijedi:

morfostrukturna obilježja:	prvi granični primjer:	drugi granični primjer:
nekonsistencija	$\rightarrow 1$	$\rightarrow 0$
konsistencija	$\rightarrow 0$	$\rightarrow 1$
očuvanje članova	$\rightarrow 1$	$\rightarrow 0$
ukidanje članova	$\rightarrow 0$	$\rightarrow 1$
analiza	$\rightarrow 1$	$\rightarrow 0$
sinteza	$\rightarrow 0$	$\rightarrow 1$

Pojam diskursivne sintagme pokriva u morfostrukturalnom pogledu tradicionalne pojmove »rečenice«, »dijela rečenice« i »grupe riječi«, tj. sve one strukture koje se i prema gramatici grade u samom govornom aktu. Pojam diskursivne sintagmatike pokriva se s pojmom »sintakse«, koji je veoma empirijski-primitivan; već je Saussure našao, da sve »sintaktičke« pojave pripadaju sintagmatskima, dok se sve sintagmatske ne poklapaju sa »sintaktičkima« jer su sintagme i »riječi« i »morfološki oblici riječi«;³ on je shvatio sintagmatiku kao mnogo širi pojam od sintakse.

Diskursivne sintagme mogu biti jednostavne ili kompleksne, raznih stupnjeva kompleksnosti, sa članovima kompleksnim po sintagmatici ili po koordinaciji, pravilne ili nepravilne. Sva se ta morfostrukturalna obilježja prepleću i interferiraju.

Napomene. 1. Na pitanje koje je postavio Saussure, o. c. 172, da li sintagma pripada govoru ili jeziku, mi odgovaramo da diskursivna pripada jeziku po svojoj shemi i drugim konstantama, a govoru po svojoj individualnoj realizaciji; automatizirana sintagma pripada jeziku. U sinkroniji nema elementa koji ne bi pripadao i govoru i jeziku ujedno.

2. Kako se prema Saussuru, o. c. 138, u govoru nalazi klica svih promjena, i kako govorni akt prethodi, genetički, jeziku (funkcionalno je upravo obrnuto, jer dijete počinje učiti materinski jezik, koji je već društveno izgrađen), to je diskursivna sintagmatika i princip stvaranja automatiziranih sintagmi ili bar tipova tih sintagmi; individualne se sintagme mogu stvarati i analogijom, prema postojećima, koje su prošle normalni razvojni put.

4. Prvi od interpoliranih primjera definiranih serijom je preferencijalna sintagma. To je diskursivna sintagma, koja se kod istoga govornika ili užeg kruga govornika stalno ponavlja u istom obliku, s istim članovima i vrijednostima. U te sintagme brojimo razne »klišeje« pojedinaca, koji još nisu ušli u općejezične konstante, ali su na dobru putu da se potpuno automatiziraju. Svaka automatizirana sintagma morala je proći kroz fazu preferencijalne sintagme.

Kao i diskursivne, tako su i te sintagme najrazličitijih morfostrukturalnih tipova; dakako da između jednih i drugih nema nikakvih tačno zacrtanih granica.

Drugi interpolirani primjer su poluautomatizirane sintagme. To su one u kojima je potpuno automatiziran samo jedan, i to većinom vezani član, dok je drugi član relativno slobodan da se u shemi izmjenjuje. Takve su sintagme npr. francuski izvedeni adverbi; formalizam *-ment* potpuno je automatiziran, dok se pridjev u shemi slobodno izmjenjuje. Te su sintagme većinom sastavljene od jednoga semantema i jednoga formalizma; u njih brojimo sve fleksijske oblike glagola i imenice, pa i derivacije. Pojam poluautomatizirane sintagme djelimično pokriva u morfostrukturalnom pogledu pojam »morfološkoga oblika promjenljive riječi«. Stupanj kompaktnosti u tim je sintagmama

³ *Cours de linguistique générale*³, Paris 1931, str. 188.

prilično visok već zato, što je jedan član formalizam, ali one su relativno slobodne u toliko što ih govornik konstruira u samom govornom aktu prema potrebama diskursivnog sintagmatskog konteksta.

Formalni član tih sintagmi ima često nekoliko varijanti, koje mijenjaju vrijednost i vanjsku funkciju tih sintagmi, ali se morfostrukturno u principu ne mijenjaju. Skup tih varijanti zove se paradigma ili asocijativna mikroserija homostrukturalnih sintagmi istoga tipa. U tim se sintagmama često javljaju razne pojave koje ih čine nepravilnim u smislu sintagmatske aksiomatike.

Kako između diskursivnih i preferencijalnih, tako su granice i između poluautomatiziranih i automatiziranih nejasne i prijelazi postepeni. Za neke sintagme nećemo moći reći jesu li napola ili potpuno automatizirane, npr. za *imitation*, jer je odgovarajuća shema veoma produktivna i omogućuje tvorbu bezbrojnih derivata; usp. *planification*, *coventrisation*, itd.

5. *A u t o m a t i z i r a n e s i n t a g m e* definirane su drugim grafičnim primjerom serije.

Te sintagme nisu ni sadržajno ni funkcionalno neke posebne sintagme, a po svojoj infrastrukturi razlikuju se od diskursivnih samo po tome što su konstantno konsistentne i kompaktne; usp. *blackbird* prema (a) *black bird*. Neka posebna »automatizacijska« sintagmatika uopće ne postoji; kao što smo rekli gore (§ 3, nap. 2), i automatizirane sintagme nastaju u govornom aktu, samo se njihovi članovi u toku vremena blokiraju, pa se one ne »razilaze«. Uslijed blokiranja pojedinac ne može u tim sintagmama ništa mijenjati: ni članove, ni njihov raspored, ni instrumente unutrašnje kohezije, ni signans, ni signatum.

Stupanj kohezije članova, njihova ukinuća i stezanja sintagme je dakako veoma različit; v. o tome kod Ballya, koji govori o »obliteraciji« članova.⁴

Uslijed blokiranja (koje je genetičko-razvojni proces) u tim se sintagmama često nalaze sintagmatski formalizmi i druge konstante, koji više nisu operativni u današnjim diskursivnim sintagmama. Tako imamo u *Hôtel-Dieu* prostu jukstapoziciju članova, premda između njih ima sintagmatski odnos, koji se danas izražava na drukčiji način; takav se sintagmatski arhaizam može prenijeti na suvremene sintagme, npr. na *place Maubert*, jer se pokazao praktičan i ekonomičan. U *avoir fait*, *avoir peur* itd. odsutnost člana potječe iz doba kad član još nije bio obavezan; usp. moderniju sintagmu *avoir le trac*. U tim sintagmama često nalazimo znakove koji kao slobodni funkcionalni ekvivalenti više ne postoje u današnjem jeziku; tako npr. *partance* (za *départ*) u *bateau en partance pour . . .*

⁴ O. c., § 218.

Automatizacija može pogađati čitave iskaze, fragmente iskaza, pojedine hijerarhijski niže sintagme. Poslovice nisu drugo nego automatizirani kompletni iskazi. Svi jezici obiluju raznim automatiziranim sintagmatskim fragmentima, eliptičkim sintagmama kao što su *Pas de quoi*(.), *Tant pis*(.), *Pourquoi pas*(?), itd., koji s ostalim automatizmima sačinjavaju jezične konstante.

Na pomena. Osim automatiziranih sintagmi postoje i automatizirane koordinativne serije kao *arts et métiers*, *ponts et chaussées*, itd. — I u *Loi des vœux*, *loi du cœur*(.), automatizirani je iskaz u svom diktalnom dijelu koordinativna serija.

6. Najtipičniji su predstavnici automatiziranih sintagmi one koje tradicija zove »locution«, »Redensart«, »collocation«, »galicizam«, itd. — Iz bogatoga repertorija citiramo samo neke: (*poser une question*) à brûle-pourpoint, (*j'y vais*) séance tenante, *by no means*, *nowhere in the world*, itd. — U tim automatizmima često više ne shvaćamo sintagmatske veze između pojedinih elemenata ni njihovih značenja kao što je to primjer u *avoir maille à partir avec qqn*, gdje je glagol *partir* u toj vezi potpuno nerazumljiv (on znači »séparer«); smisao ima samo čitav automatizam (= »se brouiller avec qqn.«).

Ako idemo za jedan stupanj niže, naići ćemo na sintagme koje ćemo zvati formalnima, kao što su *tout à coup*, *la France* i *les Alpes*. Formalne su stoga što ih doduše možemo analizirati na dva člana (npr. à/coup i tout/à coup), ali te analize nemaju nikakva smisla; pored toga ne znamo više što znači *france* ni *alpe(s)*, a i aktualizator (član) nema onu operativnu funkciju koju ima u *la mer* i *les rochers*.

Zatim nailazimo na automatizirane mikrosintagme koje tradicija zove »složenim« i »izvedenim riječima«, a da se kod tih naziva ne zna ni što je »riječ«, ni koja je priroda »složenosti« i »izvedenosti«. To su, ako se slobodno izrazimo po E. Sapiru, »definitely molded syntagmatic entities«, operativne jedinice sa sintagmatskom infrastrukturom. Ima ih mnogo raznih tipova, multiplikativnih i eksponentskih, veoma pravilnih kao *chambre à coucher*, *bleu-clair* (koja može biti i poluautomatizirana), *avoir faim*, *homework*, itd., a i veoma nepravilnih kao npr. *chant* (prema *imitation*, koja je pravilna). Te su sintagme produkt stezanja i aglutinacije kao historijsko-razvojnih procesa, pa su članovi u njima često vezani (jer su potpuno ukinuti) i imaju prema operativnim znacima neobične oblike (npr. oblik pridjeva u *grand'mère*).

Bilo bi iluzorno pokušavati povući neke čvrste granice između raznih tipova automatiziranih sintagmi. Historijski-razvojno i multiplikativne prelaze u eksponentske kao što je to primjer u *clairement*: to je bila najprije multiplikativna sintagma *clara mens*, koja se, transponirana u glagolski determinativni (karakterizacijski) član (*clarā mentē*; ablativ), automatizirala i postala eksponentskom.

Napomena. Proces aglutinacije mogao je nekada diskursivnu sintagmu dovesti do jednostavnog znaka: *in-fabulantem* dalo je *enfant*, pa je stoga taj znak definiran našom serijom kao ekstrapolirani primjer, koji leži desno od drugoga graničnog primjera serije (v. § 2).

7. Drugo morfostrukturno obilježje sintagme je stupanj njezine kompleksnosti. Pitanjima kompleksnosti bavili smo se u *Radovima III*; ovdje možemo dodati još nekoliko informacija.

Prema stupnju kompleksnosti sintagme su jednostavne i kompleksne. Kompleksne su one čiji su članovi kompleksni po sintagmatici, tj. niže sintagme kao članovi viših sintagmi. Te sintagme mogu biti mono-, bi- i uopće polikompleksne, prema tome koliko broje jednostavnih znakova. Ali treba voditi računa ne samo o broju, nego i o rasporedu tih znakova. Tako u *unthinkingly* i *reformers* imamo isti broj jednostavnih znakova, ali njihov je raspored različit:

$$\begin{array}{l} a \quad b \quad c \quad d \\ \text{unthinkingly} \end{array} = \{ a[(b \ c) \ d] \}$$

$$\begin{array}{l} a \quad b \quad c \quad d \\ \text{reformers} \end{array} = \{ [(a \ b) \ c] \ d \}$$

Pred sobom imamo dvije automatizirane (ili poluautomatizirane) kompleksne sintagme, bikompleksne, ali sa različitom infrastrukturom. Inače kompleksne sintagme mogu biti diskursivne ili automatizirane, pravilne ili nepravilne, itd.

Kao za stupanj konsistencije, tako možemo i ovdje postaviti seriju kojom će biti definirane prema stupnju kompleksnosti sve sintagme. Prvi će granični primjer biti onaj gdje stupanj kompleksnosti teži k nuli; on nije na nuli, jer je sintagma koju taj primjer predstavlja doduše veoma jednostavna, ali ona nije jednostavan znak, a pored toga ona »čeka« da uđe u prvu kompleksniju sintagmu višega reda; njen će stupanj jednostavnosti težiti k jedinici. U drugom graničnom primjeru bit će obrnuto: stupanj kompleksnosti težit će k jedinici, a stupanj jednostavnosti k nuli.

Osim spomenuta dva granična i svih intermedijarnih primjera, serija će nam definirati i dva ekstrapolirana. U jednom (lijevo od prvoga graničnog primjera) kompleksnost je ravna nuli, i jednostavnost = 1; to će biti serijska definicija apsolutno jednostavnog znaka (koji je negacija sintagme; ne-sintagma). Drugi će ekstrapolirani primjer biti struktura, koje je stupanj jednostavnosti ravan nuli, dok joj stupanj kompleksnosti teži k beskonačnosti. I taj primjer ne predstavlja više sintagmu, jer se sintagmatika kreće samo unutar iskaza; on definira strukturu koja nije sintagma u našem smislu, nego je superstruktura, sastavljena od iskaza koju zovemo kontinuiranim govorom. Kako se ona sastoji bar od dva iskaza, to je stupanj jednostavnosti u nje ravan

nuli, dok njezin stupanj kompleksnosti teži k beskonačnom, ali je praktički određen brojem svih iskaza koji se u kontinuiranom govoru (tekstu) nalaze, npr. u romanu *Gone with the Wind* (tekst je pismeno fiksiran i na taj način automatiziran fragment kontinuiranog govora).

Naša će serija izgledati ovako:

morfostr. element:	prvi ekstrapolirani:	prvi granični:	drugi granični:	drugi ekstrapolirani:
jednostavnost	= 1	→ 1	→ 0	= 0
kompleksnost	= 0	→ 0	→ 1	= 1, → ∞
	↑ apsolutno jednostavan znak	↑ jednostavna sintagma	↑ n-kompleksna sintagma	↑ kontinuirani govor
			↑ mono- bi- tri-	

I ta definicija pokazuje, da između pojedinih tipova nema tačno ocrtanih granica, jer oni kontinuirano prelaze jedan u drugi, jednostavni u kompleksnije, mono- i bikompleksni itd., a jednostavan znak u sintagmu i ova u kontinuirani govor.

8. Treće morfostrukturnalno obilježje sintagme je njena *pravilnost ili nepravilnost*.

Sintagma je pravilna ako je konstruirana prema zakonima sintagmatske aksiomatike (v. *Radovi III*): ako je eksplicitno binarna, ako su članovi eksplicitno prisutni, ako se oni ređaju »od bližeg k udaljenijem«, ako je svaka vrijednost izražena samo jednim signansom, itd. — Opće uzevši možemo reći da su među kompleksnim sintagmama pravilne one koje odgovaraju pravilnim i normiranim formulama kao:

$ab, (ab)c, a(cb), [(ab)c]d, [a(bc)]d, [(ab)(cd)], a[b(cd)],$ itd.

gdje svako slovo predstavlja samo jednu vrijednost (jedan znak).

Sve što smo dosada govorili o sintagmi odnosi se na njezine pravilne oblike.

Nepravilne su sintagme one koje nisu građene prema zakonima sintagmatske aksiomatike. One »griješe« na jedan ili drugi način protiv sintagmatskih zakona, i to tako da u okviru one skromne dimenzije koju govor ima — linearnosti — na razne načine izigravaju zakon binarnosti, zakon »od bližega k udaljenijem«, monosemiju, itd.; neke nisu eksplicitno binarne, druge su pleonastičke, treće diskontinuirane, itd.

Raznim morfostrukturnim, a i sadržajnim nepravilnostima bavio se Bally u svom djelu,⁵ pa će nam njegove analize veoma lijepo poslužiti za studij nepravilnih oblika sintagmi. Bally doduše te pojave ne proučava sa stanovišta sintagmatike, nego studira na njima analitičke i sintetičke tendencije u jezicima.

Bally definira sintezu kao cjelokupnost pojava suprotnih linearnosti i monosemiji, a za analizu veli, da je oblik u toliko više analitičan u koliko više zadovoljava zahtjeve linearnosti i monosemije. »Linearnost« ovdje ne može značiti drugo nego — sintagmatsku pravilnost. Sintagmatskom interpretacijom i Ballyevi pojmovi dobivaju pregnantnija značenja: »analitički« je u jezicima ono što odgovara zakonima sintagmatske aksiomatike, sintetičko je ono što se tim zakonima odupire i od njih odstupa. »Sinteza« najčešće znači sintagmatsku nepravilnost, neizgrađenost i slične pojmove.

I zaista, vidjet ćemo da se pojave kojima se Bally bavi mogu protumačiti jedino u smislu sintagmatske teorije. Bally sam spominje kod nekih pojava da su (anti)sintagmatske, ali za njih nije našao zajednički nazivnik »nepravilne sintagme«, nego im daje posebna imena kao »cumul«, »pléonasme grammatical obligatoire«, »ellipse« i slična.

Kao što veli Bally, te pojave u jezicima nisu norme (norme su sintagmatske pojave), ali su one veoma brojne i, možemo dodati, dinamične.

9. Bez sumnje su znaci koje Bally zove fragmentiranima samo nepravilne ili lažne (**faux*) sintagme; mi ih zovemo formalnima. Te su sintagme sastavljene od dva ili više jednostavnih znakova između kojih ne nalazimo pravih sintagmatskih veza, niti ih uvijek razumijemo. Ono što ima u tim sintagmama smisao, to je cjelina, čiji je sadržaj prema Ballyu porazdijeljen na nekoliko »lažnih« signansa, kao što je to u *tout à coup*. Mi možemo formalne sintagme doduše formalno-sintagmatski analizirati, poznate su nam često i vrijednosti pojedinih znakova, ali sve to nam ne pomaže za njihovo razumijevanje. Sadržaj sintagme *tout à coup* je jednostavan, i to zato što je ona sadržajno ekvivalentna jednostavnom znaku *soudain*; mi je možemo formalno analizirati u *à/coup* i *tout/à coup*, ali te analize nemaju smisla, niti znamo kojim su sintagmatskim odnosima pojedini znaci povezani. Formalne sintagme su i *la France* i *les Alpes*, gdje ne znamo što znači *france* i *alpes*, a i aktualizator nema onu vrijednost koju ima u pravim sintagmama kao *la mer* i *les rochers*.

Pojava koju Bally zove »cumul des signifiés« nije drugo nego implicitna sintagma. Takva je sintagma upravo oponirana formalnoj; tamo je jedan jednostavan signat izražen fragmentiranim signansom,

⁵ O. c., § 213 ss.

ovdje jedan signans izražava više signata. Školskom primjeru *pire = plus mauvais* možemo dodati i druge, koje citira Bally: *jument = femelle* (Ič) *de cheval* (Dč), *to starve = mourir* (Ič) *de faim* (Dč), itd.

10. Eliptičke sintagme su prema našoj teoriji multiplikativne sintagme svih hijerarhijskih tipova u kojima je jedan član odsutan iz govorne štednje s tim da član koji je ostao preuzima na sebe sadržaj cjeline.

Bally pravi razliku između elipse i »sous-entente«.⁶ Razlika se svodi na to da su jedne sintagme diskursivne, a druge automatizirane. U primjeru (*Où allez vous?*) — *A l'Université*(.) imamo diskursivnu eliptičku sintagmu; isto tako u (*Who is coming?*) — *John*(.) gdje prema L. Bloomfieldu *John* stoji u »absolute position«; za nas je to eliptička sintagma, i *John* se u njoj nalazi u »included position«. Kako vidimo, eliptičke su sintagme normalan konverzacijski vid, pa je eliptička sintagmatika jedan od veoma važnih postupaka jezične i govorne štednje.

Automatizirane eliptičke sintagme imamo u primjerima kao *du blanc* (= »du vin blanc«), pa i u automatizmima, koje smo spomenuli gore (iskazni fragmenti). Eliptička sintagmatika je jedan od principa stvaranja jednostavnih znakova; isp. *capitale* (n. f.) i *imperméable* (n. m.): dok je veza između I- i D-člana još živa, sintagma *manteau* (Ič) *imperméable* (Dč) shvaćena je kao eliptička; kad ta veza utrne, preostali član biva jednostavnim znakom.

Pleonastička sintagma je antipod eliptičkoj. Kod ove je jedan član izostavljen, pa ta sintagma »griješi« protiv eksplicitne binarnosti na jedan način. U pleonastičkim sintagmama binarnost je izigrana na drugi način: jedan je član prisutan dva (ili više) puta.

Najobičniji primjer tih sintagmi jest jednostavno ponavljanje jednoga člana: *il est fou, très fou*; to ponavljanje ima ovdje stilističku vrijednost, ali ona može utrnuti i sadržajno odvesti pleonazam u novom pravcu. Tako je pleonazam u *beaucoup beaucoup* (koji je bez sumnje u početku afektivan (*je t'aime beaucoup beaucoup*), dobio čisto nestilističku vrijednost sintagme, gdje prvi *beaucoup* diferencira drugi; usporedi i *très peu*. Pleonastičke sintagme su i primjeri koje Bally zove (o. c., 80) segmentacijama; v. o tome *Radovi III*.

Najtipičniji predstavnici pleonastičnih sintagmi su pak sintagme, koje ćemo zvati kongruentnim. Školski su primjeri: *nous aimons* (dvaput označen I-član, jednim funkcionalnim pokazateljem i zatim formalizmom *-ons*), *durch den Wald* (dva puta označena transpozicija),

⁶ O. c., § 2144 s.

⁷ *Language*, New-York 1933, § 11. 1.

itd. — Očividno su tim pleonazmima grubo povrijeđeni zakoni sintagmatike i linearnosti; u tim sintagmama dolazi do pojava koje zovemo suspenzija funkcijâ i do redundantnih vrijednosti.

Pleonastička sintagma je i *je doute qu'il vienne*, gdje se konjunktiv zadržava čisto po inerciji i duplira vrijednost glagola *douter* (inače je konjunktiv čisti formalizam; v. dalje). Pleonastičke su sintagme i primjeri kao *vivre sa vie*, *voir de ses propres yeux* i slične, jer u njima D-član samo sadržajno duplira sadržaj glagola.

11. Atrofirane sintagme zvat ćemo eksponentske sintagme u kojih je funkcionalni eksponent formalno odsutan.

Atrofirana sintagma razlikuje se od implicitne po tome što je u njoj prisutan jedan član (D-član), dok u implicitnoj nije nijedan; od eliptičkih pak po tome, što su ove multiplikativne.

Školski primjeri atrofiranih sintagmi su imenice kao *jet*, *marche*, *chant*. Atrofija postoji u tome, što je transpozicija glagola u imenice obično formalno obilježena funkcionalnim eksponentom (transpozitorom); isp. *imit-ation*, *prolonge-ment*, dok u našim primjerima to nije. Kao što veli Bally, ne bismo mogli zamisliti da je npr. *marche* (n. f.) prosto glagolska osnova; asocijacija s eksplicitnim homofunkcionalnim eksponentskim sintagmama kao *imit-ation* sugerira nam misao da u *marche* vidimo neobilježeni transponat. Drugi primjeri su: lat. *vir* prema *domin-us*, *vir-un*, *vir-o*, i slov. gen. pl. imenice *žena*. Svi ti primjeri pripadaju eksponentskim mikrosintagmama.

Druge atrofirane sintagme bile bi: *I think you lie*, mjesto: . . . *that you lie*; izostavljen je transpozitor; *travailler la nuit* za . . . *pendant la nuit*; *dormir la fenêtre ouverte*, mjesto . . . *à la fenêtre ouverte*; *je viens vous demander un service* za . . . *pour vous demander*, itd. Te su sintagme poluatomatizirane ili diskursivne. Kao gore, u njima je formalno izostavljen transpozitor (funkcionalni eksponent), primjeri su uzeti iz Ballyja, l. c.

U vezi s tim sintagmama moramo spomenuti i *nulti znak*, tj. odsutnost funkcionalnog eksponenta; Bally uopće ne govori o atrofiranim sintagmama, nego navodi gornje primjere u vezi s proučavanjem nultog znaka. Dakako da vrijednost nultog znaka (ili tačnije: nule kao znaka) ne može biti određena drukčije nego u opoziciji s homofunkcionalnim eksplicitnim sintagmama, usporedi *vir*: *domin-us* pa i *vir*: *virum*, *viro*, *vir*, itd.; sam po sebi nulti znak ne predstavlja ništa, on je sušta negacija znaka, jer je bez signansa; on je samo konstrukcija naučenjaka.

Mi smo u objašnjenju nultog znaka skrenuli od tradicije, koja vidi tu pojavu i u *je chante* prema *je chantais*. Kako (*je*)*chantais* nije eksponentska, nego je multiplikativna sintagma, to je poluatomatizirana sintagma *je chante* eliptička (a ne atrofirana); izostavljeni član

nije nulti znak, nego po elipsi ispušteni znak; isto važi za *froid* prema *froide*, jer imenica i formalna oznaka roda obrazuju imeničku karakterizacijsku sintagmu (v. dalje), a ne eksponentsku, cf. i *bon-* (Ič) *-us* (Dč), ili *serpent* (Ič) *mâle* (Dč). Isto tako ne bismo govorili o nultoj kopuli u ruskom *dom nov*, nego bismo tu pojavu zvali kongenitalnom elipsom kopule. U *Paulus aeger (est)* elipsa je fakultativna i diskursivna.

Napomena. Kao što veli Bally, pojam nultoga znaka ima smisao samo za određeno jezično stanje; historijski taj znak potječe od eksplicitnoga.

U lingvistici se nulti znak smatra »morfološkom«, dok ga mi smatramo sintagmatskom odnosno antisintagmatskom pojavom.

12. Sintagma je diskontinuirana ako njezini članovi ne slijede neposredno jedan iza drugoga, nego su dizlocirani na taj način da se između njih nalaze znaci koji nisu neposredni članovi te sintagme. Najjednostavniji primjer diskontinuiranosti jest *je le vois*, gdje je sintagme *je vois* prekinuta funkcionalnim pokazateljem *le*, prema *je vois Pierre*. U njemačkom je diskontinuiranost nekih sintagmatskih tipova instrument unutarne kohezije, usporedi *er trinkt sein Bier aus* prema *austrinken*. I u *je le vois* možemo je smatrati takvim instrumentom, jer se D-član glagolske rekcijske sintagme nalazi unutar samoga glagola. Binarnost je tu izigrana opet na svojstven način; sintagmu uvodi jedan i zaključuje drugi, dizlocirani član, a između oba člana umetnut je u tu sintagmu i njezinu infrastrukturu tuđ element. Tu bismo sintagmatiku mogli zvati »emboîtante« ili »embrassante«.

Diskursivni primjeri diskontinuiranosti bili bi: *il a beaucoup souffert*; *jouer admirablement de la flûte* prema *jouer de la flûte admirablement* (fakultativne); *ich verstehe diese Erklärung nicht* (obavezna). Diskontinuiranost se kombinira pleonazmom i formalnom sintagmatikom u *il n'est pas parti*, gdje se isprepleću sintagme *il est parti* i *ne . . . pas*, obadvije diskontinuirane.

Kao primjer antilinearosti Bally navodi i anticipaciju, tj. pojavu da D-član prethodi I-članu, kao što je to primjer u *grand fut mon étonnement* prema *mon étonnement fut grand*; *sur un arbre perché* prema *perché sur . . .*; grčki *patróktonos* ili hrv. *oco* (Dč)-*ubica* (Ič); zovimo te sintagme anticipativnim.

Anticipacija se može kombinirati s diskontinuiranošću; isp. (Ballyev primjer) *virī crescit in dies fortitudo* prema linearnoj i kontinuiranoj sintagmi *fortitudo virī crescit in dies*. U *Paul est, je n'en doute pas*, *innocent* imamo djelomičnu anticipaciju (diktum prije modusa) i diskontinuiranost; u *Paul est innocent, je n'en doute pas* imamo samo anticipaciju.

Kao mnoge druge antisintagmatske pojave, tako i anticipacija može biti stilistički instrument; isp. *moje dijete* (norma) prema *dijete moje* (stilizam).

Konačno, sintagma je difuzna ako su u njoj doduše prisutna oba člana, ali je jedan od njih kumulativni znak, pa ga je teško od segmenta (drugoga člana) odvojiti i identificirati kao znak. U nekim primjerima bit će to lakše, npr. u *je l'avais*, u drugima pak, gdje je kumulativni znak prozodičke prirode, bit će analiza teža.

Najtipičniji primjer difuzne sintagme jest analitički iskaz u kojem je razvijen samo jedan član (diktum) dok je drugi član modalna melodija, koja je znak modusa. Melodijski motiv je kumulativni znak, on samo melodijski »boji« diktum; usp. *Tu viens avec moi(.)* i *Tu viens avec moi(?)*.

Ako se podsjetimo da je sintagma gešalt i sinteza od koje ne možemo oduzimati dijelove a da ne povrijedimo cjelinu, onda nam difuznost ne izgleda nenormalnom pojavom. I zaista sve su sintagme više ili manje difuzne; neke vrste difuznosti imamo već u kongruentnim sintagmama, gdje se I-član po kongruenciji prostire i produžuje u D-član. Sintagmatski princip ide upravo za tim da tu pojavu, koja je sintagmi zapravo prirodna, svede na najmanju mjeru.

Time smo završili pregled najvažnijih tipova nepravilnih sintagmi.

13. Gore smo vidjeli što su u morfostrukturnom pogledu »rečenica«, »rečnični član«, »grupa riječi«, a i što su »morfološki oblici promjenljivih riječi«. Preostaje nam da kažemo, što su u istom pogledu same »riječi«.

Lingvistika svrstava riječi u »vrste«; kako su ove određene funkcijama i (algebarskim) sadržajima, govorit ćemo o njima drugdje; ovdje nas »riječi« interesiraju samo s morfostrukturnoga stanovišta.

Pojam riječi još ni izdaleka ne pokriva naš pojam znaka u užem smislu, pa ni pojam jednostavnoga znaka, jer je takav znak za nas ne samo npr. *-ed* u *started* ili *-ais* u (*je*) *chantais*, nego i svaki kumulativni znak. Riječ je uvijek automatiziran segmentski znak, a pored toga i semantom; formalizam je »riječ« samo ako je leksikaliziran, tj. ako ga se drži neka semiološka vrijednost (npr. *sans*, *avec*, itd.). S druge strane, taj tradicionalni i drevni pojam pokriva i neke kategorije naših automatiziranih struktura, bilo sintagmatskih, bilo koordinativnih (»dvandva«).

Idući redom, naći ćemo da riječ odgovara najprije kvazi-apsolutno jednostavnom znaku, tj. znaku za kojega u okviru jednoga jezika smatramo da ga ne možemo analizirati na manje, ali moramo biti već kod njega oprezni. Još oprezniji moramo biti kod formalno jednostavnoga znaka, jer su to ne samo implicitne, nego i automatizirane eliptičke i atrofirane mikrosintagme (v. gore). U usporedbi s tim morfostrukturnim kategorijama pojam je riječi veoma nejasan.

Gore smo vidjeli kojim sintagmatskim kategorijama odgovaraju »složene« i »izvedene riječi«. Ovdje bismo dodali da su pojmovi složenosti i derivacije za sinkrone analize neupotrebljivi, jer su historij-

ski-evolutivni, pa spadaju u historijsku sintagmatiku. Bally, koji je to također primijetio, upotrebljava nazive »préfixal« i »suffixal«, koji ni izdaleka ne kazuju infrastrukturu tako precizno kao pojmovi automatiziranih multiplikacijskih i eksponentskih mikrosintagmi.

Tih sintagmi ima u svakom jeziku mnogo tipova, od kojih ćemo spomenuti samo neke. U njemačkom ima takozvanih »Adjektivkomposita« kao *Böse-(Dě)-wicht* (Iě), usporedi franc. *grand-* (Dě) -*père* (Iě); »Genetivkomposita« kao *Donners-(Dě)-tag* (Iě), usporedi *Veneris* (Dě) *dies* (Iě); »Nominalkomposita« kao *Schlepp-(Dě)-kleid* (Iě); *Trinkwasser* pripada opet drugome tipu. itd.; u francuskom imamo *chambre à coucher*, *porte-(Iě)-plume* (Dě), gdje je *porte-* trasponat glagola u imenicu, koja inače glasi *porteur*, pa je *porte-plume* sintagmatski identičan sintagmi *porteur-(Iě)-de plumes* (Dě); u engleskom je veoma proširen tip *home-(Dě)-work* (Iě), itd.; »regresivni derivati«, koje poznaje francuska gramatika, jesu naše atrofirane mikrosintagme (v. gore: *jet*, *chant*, itd.), a »parasintetičke« strukture su analoški složene veoma komplicirane i kompleksne multiplikativno-eksponentske tvorbe kao što su *éborgner*, *embranchement*, itd.

14. Osim nabrojanih, ima i drugih morfostrukturnih obilježja sintagmi i lingvističkih znakova uopće.

Prema sadržajnom učinku razlikujemo semanteme i deiktike s jedne i formalizme s druge strane. Formalizini su često veoma reducirani segmenti, segmenti slaba fonematskoga reljefa, ili pak kumulativni znaci. Tako se npr. transpozitor *de* u sintagmi *chapeau de dame* reducira u normalnom govornom tempu na: *-d:chupeau-d-dame*, i transpozitor *que* u *je sais qu'il est parti* postaje *-k-* (*... qu'il ...*), isp. i funkcionalne pokazatelje u *piš-em*, *piš-aš*, itd. Sve to daje sintagmama posebna obilježja nepravilnosti, reduciranosti njihova signansa, itd.

Semantemi, pa i formalizmi, mogu biti prirodni ili umjetni, pa su sintagme u koje oni ulaze prirodne ili umjetne, što im također daje morfostrukturni reljef. U svakom su jeziku relevantne konstante (fonematski kvaliteti, kvantiteti, intenziteti, melodijski motivi; automatizirani znaci, sintagmatske sheme, formalizmi, itd.) strogo normirani; svako je odstupanje od njih odmah uočeno i smatra se stranim elementom. Prirodnim znacima zvat ćemo one koji od tih normi ne odstupaju, a umjetnima one koji su importirani u jezik izvana, iz drugih jezika. Tako se u svim svjetskim jezicima nalaze brojni elementi i fragmenti grčkoga i latinskoga jezika, bilo pojedinačni znaci, bilo čitave automatizirane sintagme tih jezika (koje se dakako ne osjećaju kao sintagme); isp. *stratagème*, *missile*, *oxygène*, itd. Ti su elementi većinom svrsishodno importirani u jezike od stručnjaka; oni se mogu potpuno naturalizirati i proširiti se iz uskih stručnih krugova na čitavo jezično područje, ali oni nikada ne gube svoju evokativnu vrijednost upravo zbog svoga naročitog morfostrukturnog reljefa.

Jedan je od morfostrukturalnih elemenata sintagme i zaključenost ili nezaključenost strukture, tj. obilježje, koji joj daje zaključeno ili nezaključeno množenje. Zaključena sintagma je samo analitički iskaz; ona je zaključena zaključnim melodijskim motivom, dok u ostalim sintagmama vladaju suspensivni motivi, koji nezaključenost upravo ističu.

Morfostrukturalno obilježje daju sintagmi i njezine dimenzije. Konačno, ta obilježja zavise i od fonematske konstitucije signansa.

15. Fonematska osnova sintagme je linearna binarna shema; ona nam predstavlja signans jednostavne pravilne sintagme.

Taj je signans uvijek segment složen od dva segmenta-člana. Ako je u pitanju automatizirana mikrosintagma, pogotovu implicitna, eliptička, atrofirana, njezin se signans morfostrukturalno ne razlikuje od signansa jednostavnoga znaka. U eksplicitnim automatiziranim strukturama razni nekada operativni fonematski instrumenti kohezije već su obavili svoj posao, tj. od dva segmenta-člana stvorili nov, homogeni segment, kao što ga imamo u *grand'mère* (dakako i u *grand père*). Ovdje bismo mogli spomenuti da je indoevropski akcent »riječi« samo generaliziran i automatiziran intenzitetski motiv nekadašnjih sintagmi.

U diskursivnim jednostavnim sintagmama, pa i u poluautomatiziranim (u koliko se njihov signans ne upravlja prema signansu automatiziranih mikrosintagmi), na djelu su razni diskursivni fonematski instrumenti unutarne sintagmatske kohezije. Svaki jezik ima svoje; ti instrumenti bilo stvaraju od dva segmenta jedan (kao gore), ili ih balansiraju tako da prvom članu odgovara po melodijskom motivu drugi član. Instrumenti kohezije u francuskom su pojave koje fonetika zove »enchaînements« i »liaisons« (*entre amis* [ã-tra-mi]), elizije (*l'ami* [la-mi], ili *l'être* prema le *hêtre*, *l'auteur* prema la *hauteur*); *tarte immense* [tar-ti-mãns'] (*enchaînement*), *les amis* [lé-za-mi] (*liaison*), itd. Zatim dolazi u kritičkim tačkama sintagme do raznih akomodacija kvaliteta i kvantiteta; isp. *beaucoup de chance*, gdje nastaje afrikata (inače francuskom jeziku nepoznata); intenzitetski i melodijski motivi na razne se načine dijele po segmentu; isp. [soldapéyé] (= *solde à payer*) i [soldApéyé] (= *soldat payé*), itd.

Signansi pravilnih kompleksnih sintagmi bit će dakako veoma kompleksni i komplicirani za izučavanje. Osim mikrofonematskih obilježja oni poznaju i makrofonematske elemente: melodijske i intenzitetske motive, pauze, ritam. Ritam se sastoji od ponavljajućih se intenzitetsko-melodijskih motiva koji se protežu preko čitavih dužih segmenata; oni zavise i od in- i ekspiracije, tempa, intenziteta govora samoga, raspoloženja govornika, itd. Pauze mogu biti realizirane ili potencijalne (»nulte pauze«), usp. *il est parti* [iléparti] i *il est — mort* [ilé ... mo:r']. Fonematska mikrostruktura, prozodija (= intenzitetsko-melodijski motivi), pauze, ritam, svi su ti instrumenti u službi analitičkoga iskaza kao zaključene cjeline.

Signans nepravilnih sintagmi ne iziskuje nikakvih razmatranja koja nismo već spomenuli. Difuznost je prouzrokovana kumulativnim znacima, pa je difuzne sintagme teže fonematski analizirati. Diskontinuiranost se slaže u dužim njemačkim segmentima s intenzitetsko-melodijskim motivima, usporedi *er trinkt sein Bier aus*, gdje na *Bier* pada suspensivni melodijski vrh, koji se u *aus* brzo spušta i tako se sintagma zaključuje.

R. Mikuš: LA MORPHOLOGIE DU SYNTAGME

Résumé

Les syntagmes diffèrent considérablement de valeurs sémologiques, de fonctions et de formes morphostructurales. Ces dernières font l'objet d'étude de la morphologie du syntagme, constituée comme un chapitre de la théorie générale du syntagme.

Selon divers critères, la morphologie du syntagme connaît différents types morphostructuraux de syntagmes dont les principaux sont:

1° selon le degré de compacité: syntagmes discursifs, discursifs préférenciels, demi-automatisés, automatisés;

2° selon le degré de complexité: syntagmes simples, syntagmes complexes et syntagmes aux termes complexes par la coordination;

3° du point de vue de l'axiomatique syntagmatique: syntagmes réguliers et syntagmes irréguliers.

Sont irréguliers les syntagmes formels, implicites, elliptiques, pléonastiques, atrophiés, discontinus, anticipatifs et diffus.

4° selon la provenance des termes: syntagmes naturels et syntagmes artificiels.